

Plebejus argyrognomon

Kronärtsblåvinge

Fjärilar, Dagfjärilar

NE

NA

LC

DD

NT

VU

EN

CR

RE

Starkt hotad (EN)

B1ab(iii,v)c(iv)+2ab(iii,v)c(iv); D

Klass: Insecta (egentliga insekter), **Ordning:** Lepidoptera (fjärilar), **Familj:** Lycaenidae (juvelvingar), **Släkte:** *Plebejus*, **Art:** *Plebejus argyrognomon* - kronärtsblåvinge (Bergsträsser, 1779) **Synonymer:** *Papilio agryrognomon* Bergsträsser, 1779, *Plebejus ismenias* (Meigen, 1829), *Plebeius argyrognomon* (Bergsträsser, 1779), *sötvedelblåvinge*, *kronärtblåvinge*

Kännetecken

Denna vackra blåvinge är på vingarnas översidor till förväxling lik många andra blåvingearter. Den skiljer sig främst i teckningen på vingarnas undersidor genom de bredare banden av mer sammanhängande gulröda fläckar, samt genom den vitgrå till beigea grundfärgen. Från de andra arterna i släktet *Plebejus* skiljer den sig tydligt genom sin vanligtvis större storlek. Hanen av ljunghblåvinge *P. argus* har en krökt tagg vid framskenbenets spets som saknas hos de övriga arterna. Vidare har hanen av denna art, samt hedblåvinge *P. idas*, svarta fläckar i kanten av sömfältet på bakvingens översida som ger det svarta sömfältet en ojämnare innerkant än hos kronärtsblåvinge. Honan har åtminstone på bakvingarna alltid gulröda kantmånar på de i övrigt blå vingöversidorna. Vingspann 28-34 mm.

Utbredning och status

Arten uppmärksammades som skandinavisk redan 1882 av Schöyen, som omnämner den som var. *dubia* (Hering) av hedblåvinge *Lycaena idas*, från Asker i inre Oslofjorden. Kronärtsblåvingens status som egen art var ännu inte allmänt erkänd i Europa under 1800-talet och det råder därför en viss nomenklatorisk förvirring i publicerat material inom artgruppen *idas*, *argyrognomon* och *argus*. Nominatunderarten uppträder inom hela sitt utbredningsområde med två generationer per år, medan underarten *norvegica* endast uppträder med en generation. Arten påträffades i Sverige första gången 1939 vid Eriksöre på Öland. Där har den senare aldrig återfunnits. De modernare skandinaviska fynden inskränker sig till två mycket begränsade regioner med ett gynnsamt, solrikt och något inlandspåverkat klimat, samt med en kalkhaltig, sandig jordmån med god kapillärförmåga, eller rörligt markvatten, som garanterar en tätare förekomst av värdväxten sötvedel *Astragalus glycyphyllos*. I Sverige har kronärtsblåvingen påträffats i Östergötland och Småland mellan Kisa, Valdemarsvik och Gamleby, med kärnförekomsten i det starkare kuperade landskapet mellan Gamleby och Dalhem i söder och Valdemarsvik i norr. Under 1970-talet anses arten ha ökat i frekvens och vidgade i samband med detta möjligen sin utbredning till de utpostförekomster som är kända från utbredningens periferi. Artens svenska förekomst uppmärksammades dock så sent att det är svårt att avgöra om den tidigare haft en större utbredning, som eventuellt varit sammanhängande mellan Öland och nordöstra Småland. Ett fynd i Oskarshamn 1967 talar för det senare. Under 1970-talet gynnades arten sannolikt av de övervägande varma och torra somrarna, samt av att en ökande andel igenväxande betesmarker kortvarigt gynnat värdväxten i rätt miljö. Inventeringar under 2004-2006 visade dock med ett alarmerande resultat att arten minskat starkt på tidigare kända lokaler och hade försvunnit från flera lokaler där den påträffades regelbundet fram till början av 1990-talet. I Kalmar län påträffades den 2005 på endast 3 lokaler och i Östergötland på 1 lokal vid Vindommen som var ett nytt förekomstområde för arten. Intensivare inventeringsarbete har dock gett bättre resultat och 2006 påträffades kronärtsblåvingen på sex nya lokaler i Kalmar län och fyra vid Vindommen i Östergötlands län. Efter omfattande restaureringsarbeten påträffades under 2006 ca 150 individer fördelade på 13 lokaler. Merparten individer påträffades på endast ett par lokaler i respektive län. Påföljande sommar påträffades fjärilar endast på hälften av lokalerna. Vädermässigt var 2007 avsevärt sämre och några små lokala förekomster kan ha försvunnit, vilket också noterades 2005. Kronärtsblåvingen har därefter kontinuerligt inventerats årligen. Resultaten har varit skiftande, mycket beroende på väderleken som de flesta åren tyvärr har varit ogynnsamma för inventering med regn, blåst och svala temperaturer. Samtliga år har den dock blivit funnen på helt nya lokaler i Kalmar län och även ytterligare en i Östergötland. Sammanlagt är kronärtsblåvingen 2005-2012 funnen på 34 lokaler, med 28 i Kalmar län och 6 i Östergötland. Det är dock långt ifrån på alla lokaler den blir funnen varje år och ofta bara enstaka individer. Toppen har hittills varit 2011 då den påträffades på 15 lokaler i Kalmar län och 2 i Östergötland. I Norge är kronärtsblåvingen endast funnen i Oslofjorden i kommunerna Asker och Baerum samt ett gammalt fynd från cirka 1900 från Oslo. Förutom ett par fynd från fastlandet är samtliga fynd gjorda på de närliggande öarna Brønnöya, Nesöya, Boröya och Ostöya i västra delen av inre Oslofjorden, där arten återupptäcktes först under 1960-talet. Den förmodas alltid ha varit sällsynt i Norge men under de senaste 10-20 åren har den försvunnit från flera lokaler. Eftersök under början av 2000-talet gav indikationer på att arten möjligen var helt försvunnen från Norge, men 2009 blev den återfunnen på en ny lokal i Oslofjorden. Populationen är dock mycket liten (10-20 individer) och situationen för artens fortsatta existens i Norge ser fortfarande mycket dyster ut. Utbredningen i Europa är mer sammanhängande från centrala Frankrike och vidare österut söder om 50°N. Isolerade förekomster finns även i norra Tyskland, Pommern, södra Polen samt i östra Lettland och Litauen, där den är sällsynt och lokal. I Uralbergen når arten inte norr om 60°N. Världsutbredningen sträcker sig österut från Centraleuropa, Norden, Baltikum och Ryssland till Korea och Japan. Arten förekommer inte i Nordamerika som tidigare uppgivits. Arten är upptagen i Norges rödlista som Akut hotad och är även fridlyst sedan 2010. I Sverige omfattas kronärtsblåvingen sedan 2006, på initiativ från Sveriges entomologiska förening, av ett frivilligt insamlingsstopp. Kronärtsblåvingen anses ha minskat i Europa med 15-20 % fram till 1999 och av 29 länder anses endast 9 hålla en stabil population.

Kronärtsblåvingens typiska habitat är en solig glänta i kraftig lutning mot söder eller väster. Sådana miljöer påträffas i kraftledningsgator, vägsränningar och foten av bergslänter. Under senare år har några lokaler dock påträffats där arten även förekommer i planare terräng. En viktig faktor är att värdväxten växer i tillräckligt rikliga bestånd. Fjärilen har trots detta hittats på en lokal med endast 9 plantor. Denna lokal ligger dock mindre än 1 km från en av landets rikligaste populationer av fjärilen. Många platser som gränsar till förekomster har rikligt med sötvedel, 100 plantor eller mer, men saknar fjärilen. På några platser har arten tidigare förekommit men är nu utdöd. Detta kan bara förklaras med att dessa lokaler blivit för isolerade och att arten dött ut utan förmåga till återkolonisation. Iakttagelserna visar därför att arten är beroende av metapopulationer för sin överlevnad och att det således finns ett nätverk av närliggande lokaler. I dessa metapopulationer kan också små förekomster av värdväxten (mindre än 10 plantor) vara mycket viktiga. Flygperioden infaller mellan början av juli och mitten av augusti. Under märkning och återfångst av fjärilar i Östergötland har en livslängd på åtminstone 20 dagar konstaterats. Fjärilarna rör sig och nattvilar vanligen inom lokalen som begränsas av värdväxtens förekomst, sällan över 1 hektar. Oftast påträffas de på eller i nära anslutning till värdväxten, som sannolikt även tjänstgör som mötesplats för parning. Larverna av den skandinaviska underarten *norvegica* lever av sötvedel *Astragalus glycyphyllos*. Från Litauen kommer dock en uppgift om att näringsväxten kan vara strandvedel *Astragalus danicus*. I södra Tyskland och Schweiz är artens normala näringsväxt rosenkronill *Securigera varia*. Sötvedel är värdväxt också i Polen och Baltikum. Äggen placeras utspritt över plantan. Arten övervintrar sannolikt i äggstadiet i Skandinavien i likhet med den andra generationen i Centraleuropa. Kronärtsblåvinge bildar vanligen små koncentrerade populationer där larverna ofta lever närmast sällskapligt, utan att vara specifikt sociala, ibland på helt enstaka eller små grupper av värdplantor. Under försommaren är larverna företrädesvis nattaktiva och sitter under dagen dolda i ej fullt utslagna blad. Där uppvaktas de flitigt av några myrarter i släktena *Lasius* och *Myrmica*, främst *Lasius niger*, vilka lockas till den begärliga sockerhaltiga vätska som larverna producerar ur speciella körtlar. För små populationer på mycket begränsade arealer kan myrorna ha en betydelsefull, positiv inverkan genom att sköta larverna och försvara dem mot predation och konkurrens om födoresursen. Förpuppningen sker öppet på värdväxten. För en fungerande metapopulationsdynamik med utbyte av individer mellan olika delpopulationer är arten, som tidigare nämnts, i hög grad beroende av att värdväxten sötvedel växer med en relativt hög täthet inom en region. Till följd av variationer i markanvändningen och andra slumpmässiga faktorer kan en population dö ut på en lokal. Om avstånden mellan fungerande lokaler för kronärtsblåvingen är stora försvaras återkolonisering efter lokala utdöenden. Inom stora delar av Skandinavien med liknande klimatförutsättningar är värdväxtens förekomst alltför gles, vilket förklarar kronärtsblåvingens begränsade uppträdande.

Hot

Kronärtsblåvingens livsmiljö är i kantzoner där de miljömässiga förutsättningarna för artens mer långsiktiga överlevnad kan vara svåra att förstå. Där den förekommer i f.d. betesmarker kan det inte förutsättas att arten gynnas av en återupptagen beteshävd. Sötvedel tycks inte ätas av nötkreatur, men däremot av får och häst. Tramp av betesdjur på plantorna kan göra stor skada. I många kantzoner hotas värdväxten främst av igenväxning genom uppslag av sly, björnbär, lupiner och örnbräken. I kraftledningsgator i starkt kuperad terräng tenderar perioderna mellan återkommande röjningar att bli längre på de avsnitt där avståndet mellan mark och ledningar ökar till följd av topografin, såsom i en gynnsam sydsluttning. Sötvedel överlever sannolikt detta, men förmodligen inte kronärtsblåvingen. Många lokaler är isolerade och belägna på alltför långa avstånd från varandra. Både i Kalmar och i Östergötlands län visar erfarenheter från inventeringar att arten har svårt att kolonisera lokaler inom så korta avstånd som en knapp kilometer. Eftersom antalet förekomstytter minskat starkt och ligger för gles för ett fungerande utbyte av individer förefaller arten därför vara inom riskzonen för inavelsdepression.

Åtgärder

En kartläggning av artens nuvarande utbredning i Sverige och överlevnaden på tidigare kända lokaler har pågått årligen sedan 2004. Genom de omfattande inventeringarna får artens aktuella utbredning i Sverige anses vara väl känd och mörkertalet vad gäller hittills okända förekomster är sannolikt lågt. I Kalmar län har dock inventeringsinsatserna varit lägre närmare kusten där det finns några äldre, numera utgångna lokaler. I närområdena till dessa finns möjligen oupptäckta lokaler. Flera av nuvarande förekomsttytor har i upprepade omgångar restaurerats genom trädavverkning och buskröjning under perioden 2006-2012. Det är viktigt att populationsutvecklingen hos arten fortsatt övervakas. Artens ekologi bör närmare undersökas i fältstudier med avseende på artens nära relation till myrarter. Det arbetas med ett utsättningsprogram där vildfångade eller odlade individer sätts ut på potentiellt lämpliga lokaler eller på lokaler där kronärtsblåvingen försvunnit. Några mindre försök har gjorts på några lokaler med positivt resultat. Populationsförstärkning på vissa befintliga lokaler för att motverka inavelsdepression kan också bli aktuellt och bör utredas. Utredning och resurser får visa i vilket stadium som arten är lämpligast att flytta. Om fjärilar flyttas är det fördelaktigt att sätta ut dem under kvällen så att stressen de upplever vid en förflyttning gradvis avtar under natten när de är inaktiva. Då är de förhoppningsvis mindre benägna att flyga ut ur det nya habitatet. Där arten förekommer i höga vägsränningar eller kraftledningsgator bör vägverket/vägsamfälligheten och kraftbolagens röjningspersonal underrättas. All skötsel bör utformas individuellt och försiktighet iakttas mot alltför drastiska försök till förbättring av artens livsmiljö.

Övrigt

I Skandinavien och troligtvis Lettland, möjligen även Litauen, är kronärtsblåvingen företrädd av underarten *norvegica* som avviker markant från den mellaneuropeiska nominatunderarten genom sitt avsevärt större vingspann, samt genom att även honan har blå vingöversidor. Genetiska studier planeras för att utröna om *norvegica* är en egen art. Anders Endrestøl (NO) och Roald Bengtson (NO) har bidragit med värdefull information vid femte revisionen av faktabladet. Ett nationellt åtgärdsprogram är fastställt för perioden 2009-2013.

Naturvård

Åtgärdsprogram: Fastställt

Litteratur

- Antonsson, K., Ekroth, S., Elmquist, H., Karlsson, T., & Lager, H. 2005. Kronärtsblåvingen (*Plebejus argyrognomon*) - på väg att försvinna? *Ent. Tidskr.* 126: 171-173.
- Bink, F.A. 1992. *Ecologische Atlas van de Dagvlinders van Noordwest-Europa*. Schuyt & Co Uitgevers en Importeurs bv, Haarlem.
- Dennis, R.L.H. (ed.) 1992. *The ecology of Butterflies in Britain*. Oxford University Press, Oxford.
- Ebert, G. 1993. *Die Schmetterlinge Baden-Württembergs, band 2*. Verlag Eugen Ulmer, Stuttgart.
- Elmquist, H. 2009. *Åtgärdsprogram för bevarande av kronärtsblåvinge 2009-2013 (Plebejus argyrognomon)*. Naturvårdsverket. Rapport 6314.
- Endrestøl, A. & Bengtsson, R. 2012. Faglig grundlag for handlingsplan for lakrismjeltblåvingen *Plebejus argyrognomon*. NINA rapport 844.
- Franzén, M. 2000. *Sällsynta fjärilar i Östergötland - nationellt och regionalt rödlistade arter*. Länsstyrelsen i Östergötlands län 2000: 4.
- Franzén, M., Antonsson, K., Askling, J., Bergman, K.-O., Gynnemo, S., Ignell, H. & Ranius, T. 2002. Rödlistade dagaktiva storfjärilar i Östergötland. *Ent. Tidskr.* 123(4): 153-162.
- Franzén, M. 2004. Intressanta fynd av storfjärilar (Macrolepidoptera) i Sverige 2003. *Ent. Tidskr.* 125: 27-42.
- Franzén, M. & Johannesson, M. 2005. Intressanta fynd av storfjärilar (Macrolepidoptera) i Sverige 2004. *Ent. Tidskr.* 126: 55-70.
- Geiger, W. 1987. *Les papillon de jour et leurs biotopes; Espèces, dangers qui les menacent, protection*. Ligue Suisse pour la Protection de la Nature. Fotorotar AG, Egg.
- Henriksen, H.J. & Kreutzer, I. 1982. *Skandinaviens dagsommerfugle i naturen*. Skandinavisk bogforlag, Odense.
- Higgins, L., G. & Riley, N., svensk bearbetning Douwes, P. 1971. *Europas fjärilar: dagfjärilar: en fälthandbok*. Almqvist & Wiksell, Stockholm.
- Ivinskis, P. 1993. *Check-list of Lithuanian Lepidoptera*. Ekologijos Institutas, Vilnius.
- Lampa, S. 1885. Förteckning öfver Skandinaviens och Finlands Macrolepidoptera. *Ent. Tidskr.* 6(1-3): 1-137.
- Lindeborg, M. 2006. Inventering av kronärtsblåvinge *Plebejus argyrognomon* i Västerviks kommun 2006. Rapport till Länsstyrelsen i Kalmar län (opubl.).
- Lindeborg, M. (in prep.). Utsättningsförsök för att kolonisera äldre lokaler för kronärtsblåvingen *Plebejus argyrognomon* (CR) i Västerviks kommun 2007. Åtgärdsförslag. Länsstyrelsen, Östergötland, Linköping. Notat.
- Lukhtanov, V. & Lukhtanov, A. 1994. *Die Tagfalter Nordwestasiens (Lepidoptera: Diurna)*. Herbipoliana bd. 3. Verlag U. Eitschberger, Markt-leuthen.
- Nordström, F. 1935. *Lycaeides (Lycaena) ismenias* Meig. subsp. norvegica n. Norsk *Ent. Tidskr.* 4: 87-93.
- Nordström, F. 1943. Förteckning över Sveriges storfjärilar. *Catalogus Insectorum Sueciae. Opusc. ent.* 8: 59-120.
- Nordström, F., Opheim, M. & Valle, K.J. 1955. *De fennoskandiska dagfjärilarnas utbredning*. C.W.K. Gleerups förlag, Lund.
- Scott, J.A. 1986. *The Butterflies of North America*. Stanford University press, Stanford.
- Schöyen, W.M. 1882. Bemärkninger over *Lycaena argus-aegon* gruppen. *Ent. Tidskr.* 3(1-2): 33-62.
- Söderström, B. 2007. Veronikanätfjäril och kronärtsblåvinge - unika fjärilar på väg att försvinna. *Fauna och Flora* 10(3): 22-25.
- Tolman, T. & Lewington, R. 2009. *Collins Butterfly Guide*. The most complete guide to the butterflies of Britain and Europe. Harper Collins Publishers, London.
- van Swaay, C.A.M & Warren, M.S. 1999. *Red Data Book of European Butterflies (Rhopalocera) Nature and Environment, No. 99*, Council of Europe Publishing, Strasbourg.

Författare

Claes U. Eliasson 1994. Rev. Claes U. Eliasson 1997, 1999, 2005 & 2007; Mats Lindeborg och Tommy Karlsson 2012.
© ArtDatabanken, SLU 2012.